

פודקסט "הכלה למעשה"

מבית היוצר של אגף א' לחינוך יסודי

מוריה טלמור משוחחת עם ד"ר יפית מורודוף אודות הוראה מפורשת

תשע"ד - 2024

הערה:

קובץ זה כולל תמלול מלא של הפרק.

התמלול נעשה באמצעות בינה מלאכותית, ונעשו תיקונים בהתאם לצורך. עדיין ייתכנו טעויות כתיב / לשון במהלך התמלול

פתיח

מה אנחנו יודעים על דור האלפא?
אני מורה או יועץ ופסיכולוג?
למה צריך להוריד את המען בשיעורים?
פסיכופדגוגיה מה זה אומר?
למה ההטרוגניות זה דבר חשוב?
שלום, ברוכות וברוכים הבאים להסכית הכלה למעשה.

מוריה

שמי מוריה טלמור, אני חלק מצוות האגף לחינוך יסודי במשרד החינוך, ועוסקת בקידום פדגוגיה מכילה בכיתה ההטרוגנית.
בכל פרק אני מראינת מומחה או מומחית בתחום, וביחד אנחנו מתרגמים תפיסות עולם לפרקטיקות.
והפעם, נעסוק בהוראה מפורשת.
נדבר על חשיבות ההנחיה של המורים בעידן שבו עוסקים לא מעט בפיתוח למידה עצמאית.
נבין לאלו מקצועות הוראה מפורשת מתאימה, ואיך עושים את זה נכון.
מתחילים.

קול מבחוץ

שוב יצאתי מתוסכלת מהשיעור.

מוריה

זאת נינה, מורה לשפה בכיתה ב.

קול מבחוץ

לימדתי היום שיעור שהתמקד בהבנת טקסט עיוני.

אני חשבתי שהיה לנו שיעור מצוין. אבל אז, בסוף השיעור, כששאלתי את התלמידים מה למדנו היום, הם ענו, קראנו טקסטים, וענינו על שאלות. הם בכלל לא ידעו לומר באילו אסטרטגיות השתמשנו, ומה באמת למדנו.

מה אני עושה לא בסדר?

מוריה

יפית.

מה את אומרת על מה שנינה מספרת?

יפית

אפשר לומר שנינה היא מורה מצוינת, היא יודעת שחשוב לעבוד לפי מיומנויות, לפי אסטרטגיות.

מה שהיה יכול לשדרג את ההוראה של נינה, זה בעצם לשלב הוראה מפורשת.

מוריה

אז זה הזמן להציג את דוקטור יפית מורדוף, בעלת תואר שלישי בתחום אסטרטגיות למידה והוראה, בשילוב מטה קוגניציה, מרצה במכללות להוראה ובמסגרות נוספות, וגם מדריכה, מאבחנת ומפתחת חומרי למידה. שלום יפית.

יפית

שלום מוריה, נעים מאוד, ותודה על הזכות להיות כאן.

מוריה

בשמחה.

אמרת שלנינה הייתה חסרה הוראה מפורשת.

מה זאת הוראה מפורשת?

אוקיי, אני אנסה להסביר את המושג הוראה מפורשת, את אותה גישה בכמה משפטים. אז הוראה מפורשת זה בעצם גישה שבה כללי המשחק של השיעור, המושגים, האסטרטגיות, הדברים החשובים בעצם שהמורה מלמדת, הם ברורים לתלמיד. כלומר התלמיד יודע מה הוא למד ואם זה בהקשר של אסטרטגיות אז הוא מבין, אם הוא מבין את האסטרטגיות הוא מבין איך משתמשים בהם הוא יודע לומר כל התחום של שיום והמללה הוא יודע לשיים ולומר למדתי אסטרטגיה כזאת וכזאת אם לדוגמה פיצוח משימה למדתי היום לפצח משימה הוא יודע איך לפצח משימה מתי מפצחים משימה

מוריה

למה זה חשוב? כלומר, התלמיד מודע למטרות של המורה, לדברים החשובים שהמורה רצתה, שאותו תלמיד יצא מהשיעור.

יפית

אז זה בעצם גישה רחבה שיש לה הרבה מאפיינים, שאחד מהמאפיינים המרכזיים זה בעצם שיום והמללה. בואו נדמיין שיעור שפה, הכי טוב לצאת מתוך דוגמה. בשיעור בשפה, אם נדמיין מה קורה שם, קורים הרבה מאוד דברים. אם ננסה לספור את מספר המשפטים, הרעיונות שהמורה אומרת בשיעור אחד, אנחנו נראה שאנחנו מגיעים להרבה מאוד משפטים, הרבה מאוד רעיונות. לדוגמה, בשיעור שפה קוראים סיפור, התלמידים עונים על שאלות, המורה על הדרך, לפעמים זה לא על הדרך, אבל לפעמים היא מזכירה כל מיני דברים שקשורים למילים קשות, למענה על שאלות, וכל מיני נושאים נוספים שקשורים בעצם לתוכנית הלימודים ולהישגים הנדרשים בשפה. צריך לזכור שאם הדברים נעשים על הדרך, כלומר, המורה בשיעור אחד משיגה הרבה מטרות, או היא עושה הרבה, נוגעת בהרבה תחומים, לא בהכרח הילד ידע לקחת מתוך השיעור הזה את הדברים העיקריים, את הדברים החשובים. לא בהכרח הוא ידע להבחין בין עיקר ותפל בתוך השיעור הזה. כדי שזה כן יקרה, המורה צריכה בעצם להגדיר שזה שוב אחד מהמאפיינים של הורה המפורשת, המורה צריכה להגדיר מה המטרה שלה בשיעור. ואם נחזור לשיעור שפה, לדוגמה, המורה מלמדת סיפורה עכשיו סיפור והיא שאלה מה תכונת האופי של הדמות. ואז בעצם נוצר שיח בכיתה על תכונות אופי של דמויות. לא בהכרח התלמידים עכשיו ידעו לקחת את המספר המשפטים שהמורה הזכירה בנושא של תכונות אופי, ובשעת מבחן או בעבודה בכיתה, הם ידעו לקשר את הידע הזה לידע אחר כשישאלו אותם, מה דעתך להתנהגות של הדמות? הם לא בהכרח ייקשרו את תכונות אופי להתנהגות של דמות.

כלומר, המורה נגעה בכל מיני היבטים חשובים מאוד בתחום של שפה, אבל לא בהכרח התלמיד ידע לקחת את הידע הזה ולהעביר אותו בשעת אמת, לקשר אותו ולהעביר אותו לתחומים נוספים. לדוגמה, בתחום של פיצוח משימה. המורה לימדה בכיתה סיפור מסוים, נתקלו בשאלה שהיא מורכבת, המורה זו ידעה מראש שהשאלה הזאת היא שאלה מורכבת, שאלה שמנוסחת במבנה תחבירי מורכב, ויש לה ככה ארבע שורות שקשורות לשאלה. ויחד עם התלמידים היא קראה לאט את השאלה, הם הדגישו מילים קשות בשאלה, הם חילקו את המשימה לחלקים וביארו והסבירו כל חלק במשימה. השאלה שאנחנו צריכים לשאול את עצמנו, האם התלמיד בסוף שיעור או בסיטואציה אחרת שהוא יתקל בשאלה כזאת מורכבת, לא בדיוק אותו דבר, אבל שאלה מורכבת, האם הוא ידע לבצע בעצם את מה שהמורה ביצעה יחד איתו בשיעור? האם הוא ידע בעצמו לקרוא לאט, לעצור, לחלק את השאלה לחלקים? כלומר, האם תהיה פה העברה בעצם של אותה אסטרטגיה שהמורה עשתה עם התלמידים, המורה לימדה אותם, המורה ביצעה את זה יחד איתם, האם התלמיד בהכרח יבין שבשיעור הנוכחי הזה, הדבר החשוב או אחד מהדברים החשובים והעיקריים שנלמדו זה בעצם פיצוח משימה, מה אני עושה כשאני נתקל בשאלה שהיא מורכבת? וכאן התשובה היא לרוב לא.

מוריה

ברגע שהמורה תלמד את זה באופן מפורש, מה זה אומר?

יפית

עכשיו אנחנו נתקלנו בשאלה שהיא טיפה מורכבת, שאלה שהיא קצת קשה, מה אנחנו עושים כשאנחנו נתקלים בשאלה קשה? מתי אני משתמש באסטרטגיות, איך אני משתמש באסטרטגיות, מה אומרת האסטרטגיה של פיצוח משימה. עכשיו, חשוב לציין שכמעט כל המורות בשפה, ואני נתקלת עם הרבה מאוד מורות לשפה, כולן מלמדות פיצוח משימה,

מוריה

הן רק לא ממשיגות את זה.

יפית

בדיוק.

אין את ההמשגה, אין את השיום כלומר, התלמיד לא בהכרח יודע, עכשיו הוא נתקל במבחן או בשיעורי בית או במשימה, אם יש שאלה מורכבת, מה אני עושה בה? הוא לא בהכרח מודע לזה שהוא צריך לקרוא שוב את השאלה, לחלק אותה לחלקים. כלומר, כל הדברים שהמורה עשתה הם מצוינים, אבל חסרה בעצם ההמללה.

מוריה

אז אני רוצה רגע לסכם. יש הרבה מורות שעובדות טוב, הן מלמדות אסטרטגיות כמו שלמדו אותן. ותלמידים באותו רגע יודעים לעשות את זה. אבל מכיוון שהם לא יצרו הוראה מפורשת, הם לא המלילו את התהליך, הם לא המשיגו אותו, התלמידים הרבה פעמים לא יודעים לבוא ולהגיד, עשיתי את הפעולה הזאת כדי לייצר תוצאה מסוימת, ולכן הם גם לא יודעים לשחזר את זה בעתיד. אני צודקת?

יפית

לגמרי. בעצם כשאנחנו מדברים על הוראה מפורשת, אנחנו מדברים על מודעות, שהתלמיד יודע מה הוא עושה, איך הוא עושה, הוא בעצם יודע לשיים. אני עכשיו עובד על פיצוח משימה. הוא מבין בעצם את האסטרטגיה, ולכן בעצם תתרחש העברה. ואם נחזור לדוגמה שהזכרתי קודם בהקשר של פיצוח משימה, אם אני אגיד לתלמיד עכשיו, תקרא לאט את השאלה, תחלק אותה לחלקים, הוא יבצע את האסטרטגיה ויצליח גם לפצח את המשימה.

אבל הוא לא בהכרח יצליח לקחת את כל הידע שיש לו בתחום של פיצוח משימה ולהעביר את זה לתחום אחר.

בעצם לא נוצרת הכללה. הוא שומע הרבה דברים, ותחשבו כמה משפטים שוב נאמרים בשיעור אחד בשפה. הוא לא בהכרח מבין ש... לקרוא לאט את השאלה, זה פיצוח משימה. הוא לא בהכרח מבין מתי, מתי אני צריך לחלק את השאלה לחלקים, הרי לא כל פעם כשאני נתקלת בשאלה אני צריכה לחלק אותה לחלקים. זה מתיש, זה מייגע, ואנחנו יודעים שלילדים הרבה פעמים אין כוח, אין אנרגיה מנטלית בעצם להשתמש באסטרטגיות. וככל שאנחנו כמורים נדבר על זה באופן מפורש, והתלמיד בעצם יוכל ליצור בעצם שינוי דפוס, יוכל בעצם להבין ש...את הפעולה הזאת מבצעים בזמן הזה והזה, ולא תמיד.

מוריה

זה קצת כמו לדבר על לפצח איזושהי קופסה שחורה.
זאת אומרת, הוא יודע משהו שנכנס פנימה, יוצא החוצה, אבל הוא לא מבין מה קורה בתוך הקופסה עצמה.

יפית

לגמרי, וזה בעצם התחום שנקרא הוראה סמויה.
כשאנחנו מדברים על הוראה סמויה זה בעצם הוראה הפוכה להוראה המפורשת שההוראה בעצם מלמדת הרבה מאוד דברים וגם התלמיד רוב הלימוד שלנו בעצם מרגע שאנחנו נולדים היא בעצם בצורה של הוראה סמויה אנחנו לא לומדים לדבר אף אחד לא מלמד אותנו איך מרכיבים מילים למשפט תקין ההוראה היא בעצם הוראה סמויה אבל בהקשר של לימודים, בהקשר של אסטרטגיות, אנחנו רואים את זה מבחינה מחקרית ואני רואה את זה כל הזמן בשטח, ברגע שהמורה יודעת בדיוק מה היא רוצה ללמד ואיך מלמדים את זה, ולא רק שהמורה יודעת, כי זה שהמורה יודעת בראש, מצוין. אנחנו רוצים שגם התלמיד ידע את זה. כלומר, אנחנו רוצים שתהיה פה את אותה גישה של הוראה מפורשת, שהתלמיד מודה למה שהמורה תכננה ללמד.

כלומר, מטרת השיעור מאוד ברורה לו, המושגים, האסטרטגיות, הדברים ברורים, ואז חד משמעית כל הידע שנלמד הוא בעצם תחת שם מסוים, תחת אותה כותרת. ואז בעצם בסיטואציה אחרת, התלמיד בעצם יודע לשלוף בצורה מהירה ומיידית את אותו ידע שיש לו בהקשר של אותה אסטרטגיה.

מוריה

דיברת עד עכשיו על השפה.
נינה, היא מורה לשפה, אבל מה קורה במקצועות אחרים?
האם גם שם נדרשת אותה הוראה מפורשת?

יפית

אז גם במקצועות אחרים רואים בצורה חד משמעית, גם במחקרים, שהוראה מפורשת יעילה בכל המקצועות ובכל הגילאים. פשוט לכל, יש... גם במתמטיקה. גם במתמטיקה. אני אתן דוגמה ממתמטיקה. לדוגמה, המורה עכשיו כותבת על הלוח שאלה, שאלה מילולית במתמטיקה, ואז היא קוראת לתלמידים לאט לאט את השאלה, היא מדגימה עליהם. היא קוראת לאט את השאלה, היא כותבת בצד את הנתונים העיקריים, היא מדגימה מילים מסוימות בשאלה, היא בעצם מבצעת אסטרטגיות. הפעולות האלה זה בעצם אסטרטגיות יעילות שיעזרו לתלמידים לענות בעצם על שאלות מילוליות. אז בעצם השאלה שאנחנו צריכים לשאול את עצמנו, האם התלמיד ידע לבצע את מה שהמורה מבצעת עכשיו על הלוח, האם בפעם הבאה בשאלה מילולית אחרת, הוא יבין מה המורה עושה עכשיו ויעשה בעצמו? אז ככל שתהיה הכללה, בעצם כשתהיה הוראה מפורשת שהמורה בעצם תלמד, כל פעם שיש לי שאלה מילולית, אנחנו מפצחים שאלה, מארגנים מידע ומבצעים בקרה.

עכשיו, כלומר, לא בהכרח התלמיד מבין שעכשיו זה שהמורה כותבת בצד את הנתונים העיקריים, זה בעצם ארגון מידע אז כדי שזה יקרה, המורה צריכה ללמד מה זה ארגון מידע, איך אני מארגן את מידע, מתי לארגן מידע, למה אנחנו מארגנים.

למה עכשיו לא לקרוא את השאלה ופשוט לענות?

למה אני צריכה עכשיו בצד לכתוב את הנתונים העיקריים? אז אם אני מבינה נכון, אותה הכללה צריכה לעשות באותו תחום דעת, כדי שהוא יוכל משיעור אחד, מתרגיל אחד, להצליח גם מתרגיל אחר, אבל אותה הכללה צריכה לעשות גם במעבר ממקצוע אחד למקצוע אחר, כי אותה מיומנות שמשרתת אותם במתמטיקה יוכל לשרת אותם גם במדעים, ואולי אפילו בהיסטוריה. בעצם כשאנחנו מדברים על אסטרטגיות, אנחנו מדברים על זה שחשוב מאוד שהתלמידים יבצעו בעצם העברה של אותן אסטרטגיות בכל תחומי הדעת. אז יש אסטרטגיות שהן ספציפיות לתחום דעת אחד, אבל יש הרבה מאוד אסטרטגיות שהן גנריות, הן כלליות. לדוגמה, אם הזכרתי מקודם, פיצוח משימה, פיצוח משימה זה לא רק בשפה ולא רק במתמטיקה, זה בכל מקצועות התוכן שאני נתקל בעצם במשימה שהיא פחות ברורה לי או אני פחות יודע איך לגשת אליה. ארגון מידע, כנל, זה בכל המקצועות, אם זה במדעים, אם זה...אם זה בהיסטוריה, אני רואה את הצורך הזה באופן יומיומי, אני מקבל את שיחות ממנהלות, מרכזות, שזה בדיוק מה שהן רוצות. אני רוצה שהתלמידים שלי יעבדו לפי אסטרטגיות, שהמורות שלי ידעו איך להעביר אסטרטגיות, לא רק בתחום השפה, אלא בתחומים אחרים. ורואים את זה גם ביסודי, גם בחטיבה, גם בתיכון, בצורה מאוד מאוד ברורה. ולכן לא מדובר על תחום דעת אחד, לא מדובר על גיל ספציפי, אלא על משהו שהוא רוחבי, באופן מאוד ברור.

מוריה

התמקדנו עד עכשיו בהיבט של אסטרטגיות, אולי בגלל הסיפור של נינה, אבל המטריה של הוראה מפורשת היא הרבה יותר רחבה.

יפית

אז בעצם, נכון, הוראה מפורשת זה בעצם גישה רחבה מאוד שהיא לא קשורה רק לתהליכי למידה, היא מסייעת מאוד גם בהיבט הרגשי, חושבת את הביטחון של התלמיד. שהוא יודע מה מצופה. אם יש מהלך שיעור מאוד ברור לשיעור, זה גם חלק מאותה גישת הוראה המפורשת.

מוריה

היא נותנת ביטחון לילד.

יפית

בדיוק, היא נותנת ביטחון כי ילד יודע מה מצופה ממנו. אז אם זה מה מצופה ממנו בהקשר הלימודי, של שימוש באסטרטגיות או מושגים שהמורה לימדה, ואם זה בהקשר של מהלך שיעור, הוא יודע בדיוק מה קורה עכשיו, מה יקרה אחר כך, מה מהלך השיעור, מה מטרת השיעור, יש סיכום מאוד ברור לשיעור.

מוריה

כלומר, גם ההיבט הרגשי הזה הוא חלק בלתי נפרד מהתועלת של שימוש בגישת ההוראה המפורשת. ממה שאני יודעת, אני רוצה להוסיף שהרבה פעמים ההוראה המפורשת מונעת את הפעולה שהתלמידים מאוד לא אוהבים אותה, ולפעמים הורים אוהבים אותה יותר מדי, זה לבקש מהילד לנחש. הרבה פעמים הילד עסוק בניחוש. הוא צריך לנחש לא רק מה המורה אומרת, ומתכוונת אלא מה מתחבא בסאב טקסט של המורה.

וניחוש כזה גוזל אנרגיה. וכשמורה אומר את הדברים באופן מפורש, את אותה אנרגיה שהוא בזבז עליה לנחש למה המורה מתכוונת ומה היא עושה ממנו באמת, הוא יכול לתעל לעשייה עצמה.

יפית

נכון מאוד, ואני אקשר את זה לתהליכי הוראה. כשאנחנו מדברים על הוראה מפורשת, זה לא רק בתהליכי למידה, זה גם בתהליכי הוראה. כלומר, בוא ניתן דוגמה, המורה עכשיו אומרת לתלמידים, חמודים לא להצביע עדיין. היא מתכוונת באופן סמוי, כלומר, המטרה שלה, זה שהתלמיד בעצם יחשוב, שהיא ינצל את הזמן לחשוב על השאלה, לחשוב על התשובה, שבעצם יהיה פה תהליך של מחשבה. אבל לפחות שלישי כיתה לא מבינה למה לא לענות עכשיו. יש לי עכשיו תשובה. כלומר, מה זה הזמן הזה שהמורה נותנת והיא אומרת לא לענות?

מוריה

דוגמה נהדרת.

יפית

אז אם כאן המורה הייתה, את אותה פעולה מעולה שהמורה עושה והיא מכוונת, כלומר בראש של המורה יש מטרה מאוד חשובה, אבל אנחנו רוצים שגם התלמיד יבין אותה, ולכן ברגע שהמורה תגיד, אנחנו עכשיו נותנים זמן חשיבה. כלומר, גם בתהליכי הוראה התלמיד יודע שיש כאן זמן חשיבה, ובפעם הראשונה שהמורה מקנה את המושג היא מסבירה, מה זה זמן חשיבה, למה חשוב לתת את הזמן הזה, מה אני עושה בזמן הזה, אז נכון, זה לא כזה פשוט, זה לא אומר שמעכשיו, אחרי שהמורה המלילה את המושג ושיימה אותו, מאה אחוז מילדי הכיתה, באמת יחשבו בזמן הזה. אבל חד משמעי, ושוב, אני רואה את זה בשטח בליווי שלי של מורות שמשתמשות באסטרטגיות, גם בתהליכי הוראה וגם בתהליכי למידה, חד משמעית התלמידים יותר איתי, יותר תלמידים יצביעו בשיעור, יותר תלמידים יבינו. בפעם הראשונה יהיו התפרצויות, התלמיד לא רגיל שנייה לעצור ולחשוב. אבל ככל שהמורה תשתמש בזה יותר באופן מפורש, בשלבים הבאים היא לא תצטרך כל פעם להסביר להם למה עושים את זה ומה אנחנו עושים, זה רק בשלב ההקנייה. והשלבים הבאים היא תצביע על הסמל זמן חשיבה, או היא רק אומרת המושג זמן חשיבה, והתלמידים כבר הבינו בדיוק למה היא מתכוונת.

מוריה

כלומר, אותה הכללה של זמן חשיבה, שכוללת מה זה, מתי הם משתמשים בזה, למה זה חשוב וכולי, כל המשפטים, מבחינת המוח של התלמיד, זה תחת אותו מושג שקוראים לו זמן חשיבה. אני רוצה לדבר רגע לא על הילדים המתקשים, אני רוצה לדבר על הילדים המחונונים. אני עובדת הרבה עם אגף מחונונים ומצטיינים, ותמיד עולה השאלה, עד כמה הוראה מפורשת מסייעת גם לילדים מחונונים, או אולי מזיקה להם? מה דעתך?

יפית

טוב, שאלה מצוינת, אני שומעת את זה באמת הרבה מאוד גם מהשטח, את השאלה הזאת של מה, אבל מה עושים כל הילדים שהבינו מיד כבר למה אני מתכוונת? אז אני חושבת, ושוב, רואים את זה גם מבחינה מחקרית, שגם ילד מוכן יכול להיתרם מאוד מהוראה מפורשת, כי גם עבורו, זה שהמורה אומרת את מטרת השיעור, יכול מאוד להיות שהוא היה מנחש את זה לבד מהר מאוד. אבל גם עבורו המטרה הזאת חשובה, גם עבורו ההמשגה חשובה. יכול מאוד להיות שחלק מהדברים אולי הוא יכול להשיג בעצמו. ולכן זה לא אומר, בתחום של הוראה המפורשת, זה לא אומר שהמורה עכשיו צריכה כל שיעור להסביר מחדש את כל המושגים, לא. זה בשלב של ההקנייה. בשלב של ההקנייה הדברים מאוד ברורים, אבל בהמשך, המורה רק מזכירה את אותם מושגים. וגם לילדים שאין להם קושי או שיש להם חשיבה מהצד השני, חשיבה מאוד מהירה וזיכרון ברמה מאוד גבוהה, גם הם יכולים מאוד להיתרם מהוראה מפורשת. אני יכולה להגיד לכם שאין לי הרבה ניסיון בהוראת מחונונים. אבל יצא לי כמה פעמים להדריך מורים וגם ממש ללמד כחלק ממודלינג שעשיתי בכיתת מחונונים, וראיתי בצורה חד משמעית, ברגע שדיברנו על אסטרטגיות בשפה, זה היה בתחום מדעת שפה, אותם תלמידים הגיעו להישגים גבוהים יותר בעקבות מספר שיעורים שהעברתי.

מוריה

מה ההבדל בכל זאת בין ללמד הוראה מפורשת לילד מחונן, ללמד הוראה מפורשת לילד מתקשה?

יפית

אז היום אנחנו מדברים בעצם על כיתה הטרוגנית, באותה כיתה יושבים גם ילדים מחונונים, גם ילדים עם לקויות למידה, ילדים מתקשים. ברגע שהמורה מלמד הוראה מפורשת ברמת כיתה, כולם נתרמים מכך, כל התלמידים יודעים, מטרת השיעור זה בהקשר של ההוראה, מבינים מושגים, זה בהקשר של הלמידה ובעצם נתרמים מהאסטרטגיות. אבל תלמיד מתקשה חייב המשך תרגול, לא מספיק לו פעם אחת או פעמיים שהמורה הסבירה את זה ונתנה תרגול בכיתה. הוא צריך ממש גם למידה דיפרנציאלית שהמורה תשב איתו ותחזור איתו על דברים בעצם שהם נלמדו במליאה. כלומר, עבורו בעצם המליאה היא בעצם תוסף למשהו שהמורה תיתן לו גם באופן פרטי.

מוריה

או הפוך, אפשר לבוא ולהגיד, עבור הילד המחונן צריך להימנע מלחזור על אותו דבר שוב ושוב במליאה, אלא חלק לעשות במליאה, ואת היתר לעשות בעבודה פרטנית וקבוצתית.

יפית

בדיוק.

מוריה

הזכרת קודם שאסטרטגיות למידה זה נושא הדוקטורט שלך. מה מצאת במחקר בהקשר להוראה מפורשת? מצאתי מספר דברים, אני אגיד ככה את הדברים העיקריים. הוראה מפורשת חד משמעית שיפרה הישגים. רואים את זה, במחקר שלי אני עקבתי על ידי סרטוני וידאו, גם על פעולות שהמורה עושה בכיתה, וגם על הישגים של תלמידים, ממש היה לפני אחרי, ניכר שיפור משמעותי בהישגים של התלמידים. בנוסף, גם מה שרואים שהרבה פעמים, ככל שהמורה באמת לוקחת את הדברים ונכנסת לעומק של, לדוגמה, הוראה מפורשת, ועושה את זה באופן עקבי. לא מדובר על שיעור אחד של פיצוח משימה שהמורה העבירה, מדובר פה על שינוי דפוס. שינוי של דפוס הוראה מבחינת המורה, ושינוי של דפוס למידה מבחינת התלמיד. וככל שאנחנו נבצע את זה באופן עקבי, ובצורה מסודרת, חד משמעית, התלמידים יצליחו לשנות דפוסים. ואותן מורות שראיתי שפעם הן מעבירות שיעור ככה ופעם ככה, ובצורה לא עקבית, אז היה פחות שיפור.

כלומר, היה פחות שינוי של דפוס למידה.

מוריה

מה שאני קוראת, אורח חיים הוראתי.

כלומר, זה צריך להפוך להיות אורח חיים הוראתי, ולא אירועים אפיזודיים.

מה הסכנות בהוראה המפורשת?

שאלתי קצת לגבי המחוננים, אבל יש גם דברים בורות שצריך להיזהר מהם, מה שאני קוראת הרבה פעמים, אזהרות מסע בהקשר של הוראה המפורשת?

יפית

מה שאני יכולה לחשוב עליו בהקשר הזה, זה שלפעמים הוראה המפורשת נתפסת כמשהו טכני, שהמורה מלמדת מכון בצורה מאוד טכני, ובעצם חוסמת פיתוח חשיבה. ולכן כל פעם, גם בהשתלמויות שאני מעבירה ובהדרכות, אני כל פעם מקפידה להסביר שאנחנו לא נלמד בצורה כזאת שהמורה באה ומלמדת את התלמיד את האסטרטגיה הספציפית הזאת. הכל יגיע מתוך גישה של הבניית ידע. התלמיד יתנסה קודם בעצמו, ינסה להגיע לתובנות בעצמו על ידי התנסות שהמורה תיתן לו, יהיה שיח בעקבות זה עם התלמידים, ובסוף המורה תסכם את הדברים בצורה של הוראה מפורשת. ולכן אני לא מפחדת מה... מהסכנה הזאת שההוראה המפורשת מקבעת החשיבה ולא מאפשרת לתלמידים לצמוח, אלא להפך, היא נותנת מענה גם למצטיינים, שהם יגיעו לדברים בכוחות עצמם על ידי פיתוח חשיבה, וגם לאותם תלמידים שחייבים את ההוראה המפורשת כדרך למידה יעילה.

מוריה

אז עשית עכשיו הוראה מפורשת להוראה מפורשת, תודה.

זה הזמן לשמוע קול נוסף.

קול מבחוץ

הכי, אני אוהבת ללמוד בשיעורים של המורה סוהא

זאת רותי והיא תלמידה בכיתה ה

אצל סוהא, אני מבינה את כל מה שהיא אומרת.

אני לא צריכה לנחש. היא אומרת לנו בדיוק מה היא רוצה שנעשה ומה היא מצפה לקבל מאיתנו. היא גם מסבירה ממש טוב את המשימות ונותנת לנו דוגמאות. אצל מורים אחרים, אני מרגישה שאני שומעת את המילים, אבל לא מבינה לפעמים מה הם אומרים, וכשאני שואלת, הם לא מבינים למה לא הבנתי.

מוריה

זה מתקשר לאותם תרגילי ניחוש שאני דיברתי עליהם קודם, אבל אני רוצה באמת להתייחס לדבר שאת התייחסת אליו, וזה המסר הגלוי והמסר הסמוי, ואני אשמח אם תרחיבי קצת ותסבירי איך הופכים מסר סמוי למסר גלוי.

יפית

אז זה בדיוק הרעיון של הוראה סמויה אל מול הוראה מפורשת.

הוראה סמויה זה בעצם אומר שהמורה נכנסת לשיעור, יודעת מה היא רוצה ללמד, יש לה בראש בדיוק את המערך שיעור שלה, את המטרה, את מטרת השיעור, זהו, מקרה טוב, היא יודעת מה היא רוצה ללמד.

אבל כשאנחנו מדברים על הוראה מפורשת, זה בעצם להפוך את תהליכי הלמידה הסמויים לתהליכי למידה גלויים, כלומר, התלמיד יודע מה הייתה מטרת השיעור של המורה, התלמיד יודע איזה מושגים חשובים, אילו אסטרטגיות המורה רצתה להעביר בשיעור.

מוריה

ואיך עושים את זה?

יפית

פשוט פועלים על פי גישת ההוראה המפורשת, לתת שם לדברים, להגדיר את הדברים כמטרת השיעור, לסכם אותם. שוב, תחשבו כמה מלל נאמר בשיעור, ואני, התחום שלי זה בעצם חקר של שיעורים מוקלטים.

פשוט אם אני עכשיו מתמלא לדקה וחצי, קורה בדקה וחצי הזאת הרבה מאוד דברים. ואחד מהדברים החשובים של הוראה המפורשת שהיא יוצרת בעצם, זה בעצם הבחנה בין עיקר וטפל. אז על ידי זה שהמורה נותנת את השם של הדברים שהיא עושה, מגדירה אותם בצורה מאוד רואה כמטרת השיעור, מסכמת אותה, התלמיד מבין שזה היה הדבר החשוב בשיעור. אם המורה כתבה את זה על הלוח, את המושג הזה עם ההגדרה, וחזרה עליו מספר פעמים, כנראה שזה הדבר שאני צריך לצאת איתו מהשיעור הזה.

מוריה

אז איך אנחנו יודעים שזה עובד?
איך אנחנו יודעים שהיינו מפורשים מספיק?

יפית

אפשר בדרך פשוטה לדעת איך אנחנו בעצם לימדנו, ואני תמיד ממליצה למורות שאני עובדת איתן, פשוט להתנסות בזה. לקחת, ללמד, לסיים שיעור, לשאול את התלמיד, אפשר לשאול או ברמת כיתה או אפילו ברמה פרטנית, מה לימדנו היום. אם התשובה היא כללית, היום לימדנו לקרוא טקסט ולענות על שאלות. אני מבינה שמשוהו בדרך ההוראה שלי כנראה לי לא היה מספיק ברור, והרבה פעמים זה התשובות שאנחנו נשמע.

מה עשינו בשיעור שפה? קראנו טקסטים. אנחנו רוצות שבשיעור שפה לא רק התלמיד יגיד קראנו טקסטים, כי זה בעצם מה שעשינו, אבל בתוך לקרוא טקסטים ולענות על שאלות שאלו בעצם האמצעים, בתוך זה אנחנו בעצם לימדנו גם איך עונים על מילים קשות, איך מבינים מה כוונת המחבר שהמורה ממש לימדה, מה זה כוונת המחבר. למה המחבר מתכוון בצורה כזאת או אחרת. כלומר, המורה לימדה פה תחום מסוים, נושא מסוים, אסטרטגיה, מושג, אבל התלמיד יודע, היום תרגלנו כוונת מחבר. היום תרגלנו דברים מאוד מאוד ספציפיים שהוא יודע לומר אותם ברמה הכי פשוטה.

מוריה

זה מזכיר לי, כשאני הייתי בעבודה מעשית עוד בלימודי באוניברסיטה, עבדתי בתוך בית ספר, ילדים בכיתה ה', או ו', שהיו עם קשיים מאוד גדולים בתחום החשבון, ולימדתי אותם חיבור וחסור בתחום ה-10, פשוט מאוד, והגעתי לחיבור בהרכבים של שמונה, והחלטתי לעשות שיעור מאוד יצירתי, ועשיתי שיעור שבו היו פינות שונות.

הילדים קפצו בדלגיות שמונה פעמים או שבע פעמים, או עשיתם תרגילים של שתי פעמיים ועוד שלוש ועוד שלוש, כאילו כל מיני... באולינג. הם היו צריכים, היו שמונה זקיפים, וכל פעם שהם זרקו, ולראות כמה זקיפים עומדים וכמה חיילים נפלו. וחשבתי שהשיעור נהדר. ובסוף השיעור, כדרך אגב, שאלתי אותם, אז על מה לימדנו היום? אז הם אמרו לי על שבע. ואז הבנתי שאם אני לא עושה את ההמשגה, ולא מתחילה ואומרת לילדים במה מתחילים ומה עושים, ואחר כך חוזרת וסוגרת עם זה את השיעור הם לא מכווננים למקום הנכון. אני תיארתי עכשיו ילדים מכיתות ה'ו', אבל אני רוצה לשאול אם יש הבדל בין הוראה מפורשת לילדים מכיתות א', ב', לבין הוראה מפורשת בכיתות ג', ד', או ה', אני נשארת כרגע בתוך היסודי, אבל זה כמוהו מתקשר גם לחטיבות ביניים ותיכון.

יפית

מבחינת אותה גישה של הוראה מפורשת, אין הבדל בין ילדים בכיתות א' ב' לילדים בתיכון. אבל בכל תחום דעת, יש כן את האסטרטגיות הספציפיות שהמורה צריכה להיות מקצועית ולדעת איך אני מלמדת הוראה מפורשת בתוך תחום ספציפי. כלומר, כן, נגעתי קודם, הזכרתי אסטרטגיות כלליות, כמו פיצוח משימה, ארגון מידע, בקרה, שזה בעצם בכל תחום הידעת. אבל חוץ מהאסטרטגיות האלה, יש גם אסטרטגיות ספציפיות, יש גם מושגים ספציפיים, שחשוב מאוד שהמורה בכל שכבת גיל תדע את התכנים הספציפיים שמקושרים לתחומים שהיא מלמדת. אבל באותן אסטרטגיות ברמת על, או באותן אסטרטגיות שקשורות לתהליכי הוראה, גם תלמיד בתיכון חשוב שהוא יכיר מה זה אומר זמן חשיבה, וחשוב שהוא יבין מה זה, מטרת שיעור, וחשוב שנשכח לו.

מוריה

כלומר, אנחנו מדברים על גישה, שעקרונות הגישה בעצם משותפים לכלל המקצועות ולכלל הגילאים. אני רוצה להקשות רגע.

יש מקרים שילדים ידעו להגיד, אנחנו עוסקים עכשיו בפיצוח שאלה, אנחנו קוראים עכשיו כותרת, כי צריכים לקרוא כותרת לפני שקוראים טקסט. אנחנו קוראים קודם את השאלות, לפני שאנחנו קוראים את הטקסט. האם זה אומר שהם הבינו באמת מה צריך לעשות, או שהם רק חוזרים באופן אוטומטי אחרי המורה?

יפית

גם שאלה מצוינת, אני גם פוגשת אותה הרבה מאוד בשטח וגם בדקתי אותה מקרוב בעבודת הדוקטורט שלי.

זה לא אומר, יש הרבה ילדים שבאמת, וזה אחת מהסכנות שהזכרתי קודם, שהתלמידים יכולים כביכול לדקלם, כי ככה המורה לימדה אותם לדקלם מכוון או לדקלם סוג מסוים של שאלה ואיך עונים עליה. זה לא מבטיח שהוא באמת בזמן אמת, הוא באמת יבין ויעשה את זה. אז יש לנו בעצם שלבים. השלב הראשון זה בעצם שיום והמללה, שהתלמיד קודם כל יודע מה הוא עושה. עכשיו אני צריכה לעבוד על זה שהתלמיד באמת מבין, לראות שהוא לא עושה את זה בצורה טכנית, לראות שהוא עושה את זה באופן אוטומטי.

כלומר, הרבה מהתלמידים, כשאני אגיד להם חמוד, עכשיו תפצח פה שאלה, הוא יצליח לפצח. אבל אנחנו רוצים להגיע לרמה שהתלמיד מפצח בלי שאני אומרת לו. אבל עד שמגיעים לרמה של העצמאות הזאת, זה לא כזה פשוט להפוך תלמיד ללומד עצמאי. אז השלב הראשון זה באמת שהוא ידע מה הוא עושה ואיך עושים את זה, ואז זה בסדר מבחינתי, לפחות הוא יודע לדקלם. השלב הבא זה לא מבטיח שהוא ידע ליישם. השלב הבא זה לראות שהוא מיישם. בתיווך שלי, ליישם בתיווך שלי זה אומר שאני אומר את התלמידים עכשיו חמודים, תסתכלו כאן, יש כאן, אחת מהשאלות למדנו בצורה מאוד ברורה את האסטרטגיה שלה. תסתכלו כאן, כלומר אני נותנת להם תיווך מסוים שיסכיר להם בזמן אמת להשתמש באותה אסטרטגיה. השלב החשוב ביותר זה הלמידה העצמאית, שהתלמיד בעצם משתמש באסטרטגיה בלי אותה תזכורת שלי, בלי אותם תהליכי העברה שנתתי במהלך הלמידה, אלא הוא עושה, זה כבר הופך להיות דפוס שלו, והוא עושה את זה גם בלי תזכורת. עכשיו, רואים את זה בהקשר של כל אסטרטגיה, זה בעצם, אני רואה איזה מין סולם כזה, שהשלב הראשון זה קודם כל שהתלמיד יודע מה הוא עושה. לדוגמא, התלמיד יודע, אני עכשיו עושה בקרה וקריאה. אבל זה לא אומר שזה שהוא אומר לי שהוא עושה והוא מסביר לי, זה לא אומר שהוא בעצם יבצע את זה בצורה של 100% באופן עצמאי. אז יש שלבים, הוא כן צריך אותי בשלב של התיווך והתרגול, עד שזה בעצם הופך להיות משהו שהוא מבין שהוא עושה את זה באופן עצמאי. כלומר, זה הופך להיות דפוס למידה שלו, משהו שהוא כבר קבוע ואוטומטי אצלו.

מוריה

אז אני רוצה לחזור לסיפור של נינה.

אני רוצה לשאול אותך מה היית אומרת לנינה, מציעה לה, לו היית פוגשת אותה, שזאת שאלה מצחיקה, כי את פוגשת הרבה מאוד נינות לאורך כל שנות עבודתך, מה את אומרת להם?

יפית

אז הסיפור עם נינה זה בעצם הסיפור של הפודקאסט הזה שלנו, של החשיבות של אותה הוראה מפורשת. והרבה פעמים אנחנו לא לגמרי, כאילו לא לגמרי נופל לנו הסימון, אז זה שאני רק אגיד את הדברים, זה מה שיהפוך את כל הסיפור, וזה מה שיגרום לסיפור בהישגים, אז זה אחד מהדברים המשמעותיים. כן, עצם זה שהתלמיד יודע מה עשיתי, ואיך עושים את זה בצורה יעילה, זה יעזור. ולכן לנינה הייתי אומרת, תנסי לחשוב לא מה את הולכת ללמד עכשיו בשיעור, אלא עם מה את רוצה שהתלמיד יצא. בעצם לשנות את המשוואה בין תהליכי הוראה לתהליכי למידה. אז ממש לחשוב עם מה את רוצה שהתלמיד יצא, ברמת הלמידה, ולא מה אני הולכת ללמד. ואז זה יכול לעזור לה לכוון יותר בדיוק את אותה מיומנות שהיא רוצה לעסוק בה בשיעור.

מוריה

[לקראת סיום, אני אשמח לטיפ זהב.]

טיפ זהב מבחינתי זה אמירה שגם אם תשכחו את כל מה ששמעתם היום, ואני מקווה שלא ישכחו, מה הדבר שהכי חשוב לצאת איתו?

יפית

אז לדעתי הטיפ שאני יכולה לתת למורה זה לנסות ולהתנסות בכל מה שקשור להוראה מפורשת, שזה אומר אפילו ברמה הפשוטה ביותר, לראות מה קורה כשהיא נותנת, כשהיא כותבת על הלוח בצורה מאוד ברורה את מטרת השיעור. שזה לכאורה דבר שהוא מאוד פשוט, לומדים את זה במכללות, בסמינרים, זה משהו שהוא מאוד פשוט. לראות האם בעקבות זה שהיא כתבה את מטרת השיעור והיא חזרה על זה בסוף, שוב, זה לא רק לכתוב את מטרת השיעור, לכן קשה לי ככה לתת טיפ אחד שיסכם ככה את כל מה שאמרנו. אבל הדברים הפשוטים האלה שאומרים, להיות מודע למה אני רוצה שהתלמיד יצא מהשיעור, אם זה ברמת הוראה, שזה מטרת שיעור, לסכם את השיעור, לחזור על הדברים החשובים, לכתוב אותם על הלוח, שהתלמיד יעתיק אותם למחברת. כלומר, דברים הפשוטים האלה שאני יודעת מה אני רוצה שהתלמיד יצא, אני רוצה שהתלמיד יבין מה זה אומר מאזכרים. אז להבין שזה לא מספיק שאני מדברת על זה בעל פה כמשפט אחד מתוך שיעור, אלא להבין שאני צריכה להגדיר את זה כמטרה, לחזור את זה בסוף השיעור, שהתלמיד יכתוב את זה במחברת. כלומר להדגיש את הדברים שאני רוצה שהתלמיד יצא איתם, ולא רק לחשוב על מה אני מלמדת או מה מזמנת לי החוברת, אלא ממש לחשוב ברמה של מה התלמיד יוצא מהשיעור, עם מה, עם איזה מיומנויות, עם אלו אסטרטגיות.

מוריה

תודה.

ולפני סיום...

ולפני סיום, אני רוצה להזכיר שהכלה מתקיימת בראש ובראשונה בתוך הכיתה. והמשאב הגדול ביותר, המשמעותי ביותר, ולכן החשוב ביותר, הוא המורות והמורים ושעות ההוראה שלהם. כדי להעמיק בנושא הפרק, אתם מוזמנים להיכנס למפת הידע שיצרנו באגף, הנקראת לראות את כל הקשת. הקישור מופיע בתיאור הפרק.

אני רוצה להודות למנהלת האגף לחינוך יסודי חנה ללוש על הובלתה את הנושא, ולחברותיי ליחידה לטיפול בפרט.

אסתר צמח רוזן, הילה ליכט שטרית, סיניה ברק, ורות נצר תורג'מן.

וכמובן, לכל צוות מט"ח.

תודה לכם על ההקשבה, מקווה שנהניתם להתראות בפרק הבא.